

O. Henri

Şair Lonqfello - ya bəlkə də bu müdriklik rəmzi Konfutsi olub, - demişdi:

*Həyat real, həyat gerçək;
Deyil heç nə görünmətək.*

Həyat məsələlərini ölçə biləcək yeganə qayda - heç şübhəsiz, bizim danışacağımız əhvalat da birbaşa bununla bağlıdır, - riyaziyyatın möhtəşəm ilahəsi iki üstəgəl iki edər dörd balansına dayanır. Rəqəmlər - bura dəfələnməz məbləğ də əlavə olunsun - əks element nə olursa-olsun, hər şeyin lap başında dayanacaq.

Hər hansı bir riyaziyyatçı yuxarıda qeyd etdiyimiz iki satırlıq poeziya nümunəsini nəzərdən keçirdikdən sonra deyər: Hmm, cavan oğlanlar, əgər biz fərz etsək ki, X plus - yəni ki, həyat realdır - qalan şeylər (həyat daxil olan bütün şeylər) bərabərdir reallıq. Real olan hər bir şey görünən bir şeydir. Onda əgər biz "şeylər görüldüyü kimi deyil" təklifini düşünsək, bəs nə üçün..."

Lakin bu bir hipotezdir, poeziya deyil. Biz sevimli Hesab ilahəsinə pərəstiş edirik; sizə sürüşkən, aldadıcı, təqib edilən, inam yaradan, sirlə X-in mövcud olduğu əhvalat nəql etmək istərdik.

Bu əsrin başlanğıcından bir az qabaq, Septimus Kinsolving - qoca bir nyu-yorklu - bir ideya icad elədi. O belə bir kəşfə başlanğıc verdi ki, çörək buğda məhsullarından deyil, undan hazırlanır. Un məmulatının az olduğunu və maliyyə bazarının qiyməti artsa da, buğdaya nəzərəcarpacaq təsir göstərmədiyini görən Mister Kinsolving un bazarını monopoliya etdi.

Nəticə bu oldu ki, siz yaxud mənim sahibə (müharibədən əvvəl o heç vaxt əlini bir işə vurmazdı; cənubdan olan ucuz işçi qüvvəsini evlə təmin edər) beşsentlik bir buxanka çörək almaq üçün iki sent də artıq ödəyirsiniz ki, bu iki sent də fərasətli Mister Kinsolvinga çatırdı. İkinci nəticə o oldu ki, Mr.Kinsolving oyunu 2.000.000 dollarlıq mənfəətlə tərk etdi.

Çörək bazarında bu riyazi eksperiment aparılanda Mister Kinsolvingın oğlu Dən kollecdə oxuyurdu. Dən tətildə evə gəldi və qoca centlmənini özünün Vaşinqton Skueveyədəki qırmızı kərpicli, gözəgəlimli evinin eyvanında qırmızı xalata "Litl Dorit"i oxuyan yerdə gördü. O, özünün çörək alıcılarından əldə etdiyi ekstra iki-sentlik biznesindən istifadəyə çıxmışdı. Topladığı sərvətlə Yer kürəsini on beş dəfə dolana bilər və Paraqvayın ictimai borcunu asanlıqla ödəyə bilərdi.

Dən atasının əlini sıxdıqdan sonra Qrinviç Vilicə tələsdə ki, özünün orta məktəbdən dostluq etdiyi Kenvintzlə görüşsün. Dən həmişə Kenvitzə heyran qalırdı. Kenvitz solğun bənizli, qıvrımsaçlı, qərarlı, ciddi,

riyazi qabiliyyətli, elmə can atan, altu-rist, ünsiyyətçi və oliqarxlara anadangəlmə düşmən kəsilməmiş birisi idi. Kenvitz kolleca girməməyə qərar vermişdi və atasının zərgərlik mağazasında saatsaz işini öyrə-nirdi. Dən gülürüz, şən, tez özündən çıxan, krallar və cındırıyanlar kimi tolerant idi. Bir-birinin əksi olan bu iki nəfər yaxşı yola gedirdilər. Sonra Dən kolleca, Kenvitz isə həyatının əsas işinə - zərgərlik mağazasında nadir hallarda rast gəlinən şəxsi kitabxanasına qayıtdı.

Dörd il sonra Dən bakalavr diplomu və ikillik Avropa həyatından qazandığı ak-sentlə geri qayıtdı. O, Qrinvudda Septimus Kinsolvingın yaraşlıq qəbrini ziyarət etdi, makinada ailə vəkili tərəfindən çap edilmiş cansıxıcı sənədlərə nəzər saldı və sonra da özünü yalnız, ümitsiz milyoner hiss etdi-yindən Siks Əvinnyudan o tərəfdə yerləşən zərgərlik dükanına doğru, üzüaşağı tələsdə.

Kenvitz zərrəbini gözdən götürdü, valideynlərini arxa tərəfdəki qaranlıq, çirk-ly otaqdan çıxardı və müştərilərin qəbulunu dayandırdı. Dənlə küçəyə çıxdı. Onlar gə-lib Vaşinqton Skueveyədəki skamyada oturdular. Dən çox dəyişməmişdi: o, boy-

Naməlum məbləğ ^{Hekayə}

buxunlu idi, gülüş doğuracaq ləyaqəti var-dı. Kenvitz daha ciddi idi, daha çilgin, da-ha savadlı, fəlsəfi düşüncəli və ədalətli idi.

Nəhayət, Dən dilləndi: - Mən bu haqda indi öyrənmişəm. Məşhur hüquq müdafiə-çisindən xəbər tutmuşam ki, yazıq dədəm istiqraz və girov kağızlarından topladığı vəsaiti mənim adıma keçirib. Bu 2.000.000 dollardır, Ken. Mənə dedilər ki, o, bu pulu küncdəki o balaca çörək dükanından çörək almaq üçün son qəpiqlərini verən adamların canından sorub toplamışdır. Sən iqtisadiyyatı öyrənmişən, Ken, monopoliyalar, kütlə, oktopuslar və fəhlələrin hüquqları haqqında hər şeyi bilirsen. Mən əvvəllər belə şeylər haqqında heç vaxt düşünməmişəm. Futbol və yoldaşlarımla dürüst olma-ğa çalışmaq; bax, mənim geniş kollec kuru-kuluma yalnız bunlar daxil idi.

Lakin geri qayıdıb dədəmin pulu hansı yolla qazandığını öyrənəndən bəri fikir mə-ni götürüb. Mən çörəyə o qədər çox pul verməyə məcbur olan o adamların pulunu geriyyə qaytarmağı necə çox istərdim. Bilirəm, bu mənim gəlirimi yaxşıca silkələyə bilər, ancaq mən onların haqqını qaytar-maq istəyirəm. Bunu həyata keçirə biləcək bir yol varmı, sınıanılmış bir yol, ya vasitə?

Kenvitzin iri qara gözləri atəslə parıldı-dı. Onun arıq, ağıllı sifətini demək olar ki, rixşəndli gülüş bürüdü. O, bir dost və ha-kim kimi Dənin qolundan yapışdı.

- Sən bunu edə bilməzsən! - o, qətiyyət-lə dedi. - Əyri yolla sərvət toplamış sizin ki-mi adamların başlıca cəzalarından biri odur ki, siz peşiman olanda görürsünüz ki, təminat ödəmək, yaxud qaytarmaq gücünüzü itirmisiniz. Mən sənəin xoş niyyətinə heyranam, Dən. Ancaq sən heç nə edə bilməzsən. O, adamlardan onların əziz penni-lərini oğurlayıblar. Vurulan ziyanı ödəmək çox gecdir. Sən onları geri ödəyə bilməzsən.

- Elədir, - qəlyanını alışırdan Dən dedi. - Biz hər yoldan ötnəni axtarıb tapa, onun haqqını geri ödəyə bilmərik. Çörək alanlar həmişə ağıllıdır, dərəcədə çox olur. Çö-rəyin qəribə dadı olur. Mən heç zaman çö-rəyə xüsusi bir diqqət yetirməmişəm, Rok-fortun qızardılmış krekerindən savayı. La-kin biz çörək alanların bəzilərini tapa bilə-rik. Dədəmin pulunun bir hissəsini hardan qazanılıbsa ora da qaytararıq, qurtarıb gə-dər. Bunu edə bilsəydim, özümü daha yax-sı hiss edərdim. Çörək kimi bir ərzaqdan

qazanc götürmək adamlara qəribə gəlir. Amma, bax, heç kəs qızardılmış omarın, yaxud ədviyyatlı xərçəngin qiymətinin qalxmasına etiraz etməzdi. İşə başla, fikir-ləş, Ken. Mən bacardığım qədər bütün o pulları geri ödəmək istəyirəm.

- Çoxlu xeyriyyəçilik işləri var. - Ken-vitz mexaniki dilləndi.

- Kifayət qədər asan işdir, -Dən tüstü buludu içərisində dilləndi. - Güman edi-rəm, şəhərdə bir park sala bilərəm, ya da xəstəxanaya qulançar sahəsi bağışlaya-ram. Ancaq mən dayımdan alıb əmimə ver-mək istəmirəm. Mən çörəkdən gələn gəlir-dən canımı qurtarmaq istəyirəm, Ken.

Kenvitzin nazik barmaqları sürətlə hərə-kət etdi.

- Sən o dövrdə alıcılara dəyən ziyanı geri ödəmək üçün nə qədər pul lazım ola-cağını bilirsənmi? - deyər soruşdu.

- Bilmirəm. - Dən qətiyyətlə dedi. - Və-kilim deyir ki, mənim iki milyonum var.

- Sənin yüz milyonun olsaydı da, - Ken-vitz qəzəblə dilləndi - sən dəymiş ziyanın mində birini ödəyə bilməzsən. Sən yanlış yerə sərf olunmuş sərvətin törətdiyi pislik-ləri ağılna belə gətirə bilməzsən. Kasıbların

yoxsul pul kisələrindən zorla dartılıb çıxar-ılmış hər penni min dəfələrlə artıq onların zərərinə olmuşdur. Sən başa düşürsən. Sən ziyanı ödəmək istəyinin nə qədər ümitsiz olduğunu görmürsən. Kimdən baş-layasan onu da bilmirsən.

- Özünə gəl, filosof! - Dən dedi. - Hər şe-ysin bir çarəsi var.

- Kimdən başlayasan, - Kenvitz təkrar etdi. - Sənə birini deyəcəyəm. Götürək To-mas Boyneni. Varik Stritdə onun balaca bir çörək dükanı vardı. O, ən kasıb adamlara çörək satırdı. Unun qiyməti qalxanda o, çörəyin qiymətini qaldırmalı oldu. Onun alıcıları baha qiymətə çörək almaq üçün çox kasıb olduğundan Boynenin biznesi if-lasa uğradı və o, əlində olan bütün sərvəti-ni -1.000 dollarlıq kapitalımı itirdi.

Dən Kinsolving yumruğu ilə park skamyasına güclü bir zərbə vurdu.

- Mən bu işi boynuma götürürəm, - de-yə qışqırdı. - Məni Boynenin yanına apar. Mən onun min dollarını ödəyəcəm və ona təzə çörəxana alacağam.

- Çekini yaz,- Kenvitz yerindən tərpən-mədən dedi, - sonra ödəmə çeklərini yaz-mağa başla. O birisini 50.000 dollarlıq yaz. İflas olandan sonra Boyne aqlını itirdi, evi-ni yandırdı. Onu güclə ordan çıxartdılar. İtki olduqca ağır idi. Boyne dəlixanada öl-dü.

- Bu iş də bax - Dən dedi. - Mən xey-riyyə siyahımda heç bir sığorta kompani-yasını görmədim.

- O biri cekini 100.000 dollarlıq yaz. - Kenvitz sözünə davam etdi. Çörəxana bağlanandan sonra Boynenin oğlu pis yola düşdü və o qətlə günahlandırıldı. O, üç il uzanan məhkəmə çəkişməsindən sonra ke-çən həftə azadlığa buraxılmışdır. Bu cür iş-ləri məhkəmədə udmaq üçün çox xərc tələb olunur.

- Qayıdaq çörəxanaya! - Dən səbirsiz-liklə dilləndi. - Hökuməti çörək işlərinə qatmaq lazım deyil.

İşin axırıncı hissəsi budur - gəl, mən sə-nə göstərəcəyəm - Kenvits ayağa qalxaraq dedi.

Ədalətli saatsaz xoşbəxt idi. O, təbiəti etibarlı ilə milyoner ovçusu, ticarətdə isə pessimist idi. Kenvitz nəfəs alıb-verənə ki-mi sizi inandıra bilərdi ki, pul insanı korla-yan pislikdən başqa bir şey deyil, sizin təzə brend saatınız təmizlənməli, təzə dişli çarx

qoyulmalıdır.

O, Kinsolvingı meydandan cənuba cır-cındır, miskin yoxsulluq içində olan Varik Stritə tərəf apardı. Çox çirkli və xoşagə-lməz çoxmənzilli binanın dar pillələri ilə o Octopus nəslinin peşiman olmuş nümayən-dəsini yuxarı aparırdı. Bir qapını döydü, aydın bir səs onları içəri dəvət etdi. Demək olar ki, boş otaqda cavan bir qadın maşın arxasında oturub tikiş tikirdi. Qadın Ken-vitzə tanış adamlarla salamlanmış kimi, başını tərpətdi. Kiçik bir günəş şüası tutqun pəncərədən düşərək onun qalın saçını bü-rüncdən düzəlmiş qədim Toskan qalxanı rənginə bənzədirdi. Qadının zərif təbəssü-mü və təşvişli sorğulu baxışları Kenvitzə sancıldı.

Kinsolving qadının əsl patetik gözəlliyi-ni ürəktitirdən sükutla seyr edərək dayan-mışdı. Beləliklə, onlar işin son hissəsinə gə-lib çatmışdılar.

- Bu həftə nə qədərdir, Miss Meri? - saatsaz soruşdu. Kobud parçadan tikilmiş boz köynək dağı döşəməyə sərdi.

- Təqribən otuz düjün, - cavan qadın fə-rəhlə dilləndi. - Mən demək olar 4 dollar qazanmışam. Mən get-gedə daha çox tiki-rəm, Mister Kenvitz. Bu qədər çox pulla nə edəcəyimi bilmirəm. Qadının gözləri yum-şaq parlaq baxışlarla Dənə tərəf çevrildi. Yumru, solğun yanaqlarına xırda çəhrayı ləkələr gəldi.

Kenvitz məkrli bir quzğun kimi rixş-xəndlə altdan-altdan güldü.

Miss Boyne, - o dedi - icazə verin Mis-ter Kinsolvingı təqdim edim. Beş il bundan qabaq çörəyin qiymətini qaldıran adamın oğludur. O bu işdən zərər dəymiş adamlara yardım üçün nəşə edə biləcəyini düşünür.

Təbəssüm gənc qadının üzünü tərk etdi. O ayağa qalxdı və şəhadət barmağı ilə qa-pıya işarə etdi. Bu vaxt o, düz Kinsolvingın gözünün içinə baxırdı. Özü də bu könül-açan bir baxış deyildi.

İki kişi üzüaşağı Varik Stritə düşdülər. Özünün bütün pessimizmini, Oktopuslara qarşı qəzəb və nifrətinə üzə çıxaran Kenvitz dostunun pulla əlaqədar cəhətlərini kəskin sözlərin iti selində ələ salıb güldürdü. Elə gö-rünürdü ki, Dən ona qulaq asır, sonra o, Kenvitzə tərəf döndü və hərərətlə onun əli-ni sıxdı.

- Mən sənə minnətdaram, Ken, köhnə dost, - tutqun halda dedi, - min dəfələrlə minnətdaram.

Mein Gott! Sən dəlisən! - saatsaz illər boyunca ilk dəfə eynəyini əlindən salaraq bağdırdı.

İki aydan sonra Kenvitz sahibkarın qı-zıl sağanaqlı gözlüyünü təmir elətdirib aşağı Brodveydəki böyük bir çörək dükanına girdi.

Kenvitz klarka göstərişlər verən bir xa-nımın yanından ötüb keçdi.

- Bu kömbə on sentdir - klark dedi.

- Mən həmişə onları yuxarışəhərdə sə-kiz sentə alıram - xanım dedi. Siz qaydala-ra əməl etməyi lazım bilmirsiniz. Evə gə-dəndə maşını ordan sürəcəm.

Səs tanış gəldi. Saatsaz ayaq saxladı.

- Mister Kenvitz! - Xanım sevinclə səs-ləndi. - Necəsiniz?

Kenvitz özünəxas gözüaçıqlıq və hesab-dar dərakəsi ilə qadının gözəl xəz yaxalı-ğını və bayırda onu gözləyən karetasının dəyərini müəyyən etməyə çalışdı.

- Sizsiniz, Miss Boyne! - deyər sözünə başladı.

- Missiz Kinsolving, - qadın düzəliş et-di. - Dən və mən bir ay bundan qabaq ev-lənmişik.

İngilis dilindən tərcümə edən:

Suğra İBRAHİM QIZI